

ds. Joep Dubbink

Bijbelgedeelten: Amos 8:4-7 – Lucas 16:1-17

Gemeente van onze Heer,

De hele week al loop ik rond met die onrechtvaardige rentmeester in m'n hoofd. Dat is zo'n rare tekst, het zijn zulke vreemde woorden van Jezus, en deze week kruisten ze met de nieuwste ont-hullingen over de mondkapjesdeal. U weet wel, dat drietal ondernemende jongeren, die van aan-pakken weten en van netwerken – en op een ongehoord bedrieglijke manier de Nederlandse staats-kas getild hebben voor vele miljoenen die richting hun eigen portemonnee stroomden, terwijl ze het deden voorkomen alsof ze vrijwillig hun tijd en energie inzetten voor de gezondheid van de Neder-landers. Hoe zit het nou: krijgen zulke typen in dit evangelieverhaal een schouderklopje?! Het zal toch niet? Maar het lijkt er wel op!

* * *

Nee, dan is Amos een stuk makkelijker. Dat is recht-toe-recht-aan. Een fragment uit het felle boekje van die profeet, dat me aanspreekt omdat het zo alledaags is. Als wij het hebben over rechtvaardig-hed, of als we zingen over 'goddelijk recht' dat begint aan de avondmaalstafel (lied 388:4), dan denken we vaak zo groot, losgezongen van onze werkelijkheid. Maar Amos heeft het over de alle-daagse praktijken in de handel. Er wordt geknoeid met de hoeveelheden, de korenmaat, de weeg-schaal – terwijl de Thora, de wet van Mozes, daar glashelder over is. Maten en gewichten, daar begint de eerlijkheid en betrouwbaarheid: je mag niet eens een onjuist gewicht bij je hebben (Deut. 25:13-16), dat voorkomt alle discussie over de vraag of je het ook gebruikt (over fraudebestrijding gesproken, in die tijd al wisten ze dat een zekere dosis argwaan nodig is).

Het gaat ook om de kwaliteit van het voedsel: kaf met het koren vermengen, mooie truc is dat, maar de varianten daarop zijn eindeloos: minderwaardige producten voor duurdere verkopen, of mengen, allemaal voor grotere winst voor jezelf, en het gebeurt nog steeds.

En tenslotte is er de spirituele laag: misbruik van die feestdag, de dag van de nieuwe maan of de sabbat. Die dag is voor bezinning, dankbaarheid, en dan ga jij al je plannen maken hoe je de arme een poot uit gaat draaien, en je kijkt op de klok wanneer die dag voorbij is, zodat je kunt begint beginnen zodra het weer mag! Dat is niet alleen onrecht tegenover je naaste, die kwetsbaar is, het is óók het failliet van je eigen godsdienstige beleving.

Daarover maakt de Heer zich woedend, zegt de profeet, en zijn woede valt samen met de onze. Dat voelt altijd goed: wij staan aan de goede kant. En dat mag ook, profetie roept ons ook op om die goede kant te kiezen, de kant van de Thora, van gerechtigheid, van het goede leven dat God voor zijn mensen wil. Zolang we maar niet vergeten dat wij niet vanzelfsprekend aan Gods kant staan, dat er ook momenten kunnen zijn dat zijn woede zich tegen ons richt: tegen ons persoonlijk, of tegen onze groep, of ons land. Dan moeten we niet ineens terugdeinzen, maar dat eerlijk bekennen, en onze handelwijze veranderen.

* * *

Tot zover loopt het nog wel, is het eenduidig. God vraagt ons, naar zijn gebod te leven, en wij willen daaraan voldoen. Natuurlijk, het lukt niet altijd, we zitten vaak vast in gewoonten, in structuren, we worstelen met veranderingen, we willen wel maar je leeft maar één keer, en de groepsdruk, en we hebben het zo nodig, enzovoorts. Daar moeten we elkaar geregeld, vasthoudend en tegelijk zachtmoedig mee helpen.

Maar veel lastiger is die rentmeester. Laten we hem even wat meer in detail bekijken. Die rentmeester beheert het geld van zijn baas. En dat gaat om veel geld. Zeg maar, hij zit aan de Zuidas en schuift met de miljoenen van zijn werkgever. Als je dat handig doet, kun je snel winst maken. Maar hij is corrupt. Althans, dat wordt gezegd: sommige uitleggers proberen de man z'n reputatie te redden en denken dat het allemaal maar geruchten zijn – dat lijkt mij niet.

Zijn werkgever komt daarachter (misschien door een opname die uitgelekt is...) en zegt de man zijn ontslag aan. Maar anders dan bij de Amerikaanse filmversie van ontslag-op-staande-voet, waarbij je je meteen je pasje moet inleveren, je persoonlijke bezittingen in een doos mag doen en door de security naar de uitgang wordt begeleid, is deze werkgever zo naïef om de man eerst nog een eindafrekening te laten opmaken. Dat doet 'ie, en hoe.

Want wat is zijn probleem? 'Werken op het land kan ik niet, en voor bedelen schaam ik me.' In onze tijd en taal: voor fysiek werk ben ik niet geschikt, natuurlijk niet, als witte-boord-werker – in de financiële wereld kan 'ie natuurlijk niet meer aan de slag – en een uitkering is beneden mijn waardigheid. Wat dan? Hij creëert nog snel even een netwerk, zodat zijn val in aanzien en inkomen netjes opgevangen wordt. Hij roept degenen die zijn baas iets schuldig zijn, bij zich, en geeft ze een forse korting op hun schuld. Een schuld van honderd wordt zomaar tachtig, of zelfs vijftig. Twintig tot vijftig procent korting op je schuld, dat is de moeite! Maar niets voor niets natuurlijk. Ze zijn in het vervolg die rentmeester op zijn beurt iets verschuldigd. Hij kan bij ze aankloppen, wanneer hij iets nodig heeft, en dat zullen ze hem dan niet weigeren.

Wat een opportunist! Betrapt op corruptie doet hij er nog een flinke dot bovenop door geld uit te delen dat niet van hem is. Mooie jongen! Maar nu het schokkende. Je zou denken dat de werkgever in de gelijkenis hem nu pas goed op z'n falie geeft, hem misschien wel in de gevangenis laat smijten. Maar die prijs hem om zijn handige gedrag. Hoe kan dit.

Er zijn pogingen gedaan, om de rentmeester fatsoenlijker te maken. Hij steelt, maar, hij steelt van een rijke man. En die schulden die hij kwijtscheldt, is dat niet een beetje terecht? Sommige uitleggers maken van hem een complete Robin Hood, een held die steelt van de rijken en het geeft aan de armen. Ik las zelfs een kinderverhaal waarin het land van deze heer en deze rentmeester een soort paradijs zou zijn: de rentmeester kijkt niet zo erg op de belastingbetalingen en de heer vindt dat allemaal best, een half gevulde schatkist is ook prima. De Heer – wie kan dat in zo'n gelijkenis anders zijn dan God zelf – en de Rentmeester, zijn zaakwaarnemer, wie anders dan Jezus kan dat wezen, die scheppen een wereld waarin schulden worden geschrapd en vrijelijk wordt uitgedeeld.

Zo'n uitleg loopt over van goede bedoelingen, maar is tegelijk ook wel ongelooflijk naïef. Ja, laten we dat vooral doen, belasting betalen maken we vrijwillig en loon naar behoefte, en dan komen we er wel uit samen, toch? Forget it, vergeet het maar. Dan denken we wel héél optimistisch over de mensheid, inclusief onszelf. Zouden wij de zelfbeperking kunnen opbrengen, die daarvoor nodig is? Zelfbeperking is niet de sterkste eigenschap van ons mensen, dat zien we al jaren aan de noodzaak om minder te grondstoffen te verbruiken en minder uit te stoten, en hoe moeilijk dat is. Zo lossen we wel het probleem op van deze aanstootgevende gelijkenis, maar niet op een manier die ons verder helpt.

De volgende uitleg is, dat de rentmeester weliswaar een schurk is, maar dat de Heer – die inderdaad voor God staat – voor iedereen genadig is. Hij laat 'zijn zon immers opgaan over goede en slechte mensen en laat het regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen' zegt Jezus toch? (Matteüs 5:45). Dat komt er al dichterbij, maar dat is me nog te vlak, te simpel. Want dán zou ik moeten geloven dat het God niet kan schelen hoe een mens handelt, of die mens iets maakt van de gerechtigheid volgens de Thora, of naar zichzelf toe harkt en zich niet bekommert om zijn medemens. Zeker, een God die niet moralistisch op elke slak zout legt, die je niet legalistisch op elke overtreding van de regels afrekent, maar ruimte geeft, royaal is in vergeven, dat is waar veel bijbelse verhalen over gaan. Wij maken het vaak veel moralistischer dan het is, maar Jezus eet met hoeren en tollenaars. Maar

een God die zo goed is voor iedereen, dat 'ie het kwaad geen kwaad meer noemt – hoe zouden de slachtoffers daar tegenaan kijken?

In mijn moeders gemeente was vorige week ook startzondag, met gesprekken over het jaarthema 'samen aan tafel'. 'Iedereen moet mee kunnen doen' was de algemene mening, en natuurlijk, dat klinkt goed. Tot iemand op tafel legde: 'En Poetin dan, mag die ook aanschuiven...?' Wie Poetin afwijst, wijst die tegelijk niet Gods grote genade voor zondaren af? Maar wie hem zonder meer laat aanschuiven, laat die zijn talloze slachtoffers, de mensen in Oekraïne en in Rusland, die gruwelijk lijden onder oorlog en verdrukking, niet keihard vallen? Kan dat de bedoeling zijn van de genade, dat de slachtoffers het nakijken hebben? Daar moeten we het nog eens over hebben.

Nu onze rentmeester. We moeten kijken naar de bedoeling van deze gelijkenis. In de woorden na die gelijkenis blijkt, dat Jezus streng oordeelt over de geldzucht van sommige van zijn tijdgenoten. De Mammon is verreweg de meest populaire afgod, en tussen het dienen van die godheid en het dienen van de Eeuwige moet je kiezen: het een of het ander, beide kan niet. Dus als hij de rentmeester prijst, dan kan dat niet om diens geldzucht zijn, die is en blijft fout.

Als de Heer de oneerlijke rentmeester – het staat er nog maar eens bij – prijst, dan is dat vanwege één ding: zijn slimheid, zijn wereldwijsheid. 'De kinderen van deze wereld gaan immers slimmer met elkaar om dan de kinderen van het licht' (Luc. 16:8). In andere woorden: je kunt veel van hem zeggen, maar hij is streetwise, hij weet zich te redden. Hij bedenkt een strategie en voert die met lef en doortastendheid uit. En daar ontbreekt het mensen van goede wil zo vaak aan: ze missen inzicht, of doorzettingsvermogen, lef, of juist geduld, om dat goede ook tot een succes te maken. En dat is volgens mij toch de definitie van bijvoorbeeld een goede heerser: iemand die goede dingen wil maar ook kan bewerkstelligen. Vaak blijft het in goede wil steken: kunnen we nu werkelijk niet nog vóór 1 januari de mensen helpen die nu al in de problemen komen door de hoge energiekosten en de inflatie, moeten die straks kiezen tussen warmte en eten op tafel, vanwege uitvoeringsproblemen? En die zijn dan grote dan de problemen van mensen in de kou? Dat zal toch niet waar wezen? Of is het toch een kwestie van de urgentie niet werkelijk voelen...

'De kinderen van deze wereld gaan slimmer met elkaar om dan de kinderen van het licht'. Dat lijkt me de kernzin. Is het u weleens opgevallen, dat het kwade vaak zo goed georganiseerd is? Vernuftige oplichtingsstrategieën, geschuif met Bv's, weet ik hoe het gaat, maar er verdwijnt geld en ze komen er vaak mee weg. Je zou er haast bewondering voor krijgen ... totdat je bedenkt dat het geld is waarmee zoveel betere dingen gedaan hadden kunnen worden, voor zoveel meer mensen. Dus lof voor het drietal van de mondkapjesdeal? Nee. Zelfs niet vanwege hun slimme strategie kunnen we ze als voorbeeld zien, want die klopte ook al niet. Anders hadden we er niet van geweten en waren ze ermee weggekomen...!

Tegelijk, we hebben onze woede, en ook wel terecht, maar moeten we mensen afschrijven? Lijkt me niet onze taak, laten we maar op onszelf letten en de rest aan de Eeuwige overlaten.

* * *

Tot slot. Een rabbi is eens met zijn volgelingen op weg en ze overnachten in een herberg. Aan een tafel in de hoek zit een onaangenaam gezelschap, een stelletje dronkenlappen: ze zijn aan het dobbelen en het kaarten, ze gokken om geld, natuurlijk proberen ze vals te spelen, ze drinken, schreeuwen, vloeken, iemand laat een mes zien als het hoog oploopt. De leerlingen van de rabbi maken er afkeurende opmerkingen over. De rabbi ziet het anders. 'Wat een uithoudingsvermogen, wat een gerichtheid op dat éne doel, wat een vernuft om dat te bereiken! Ze hoeven alleen nog maar bekeerd te worden, en dan zul je zien wat een waardevolle voorvechters van het koninkrijk van God ze zullen worden!'

'Alleen nog maar bekeerd...' Laten we dat maar op onszelf betrekken, en onze plek innemen, en God proberen te dienen met ons hele hart en ons hele verstand. Amen.